

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

БАКА ВІТАЛІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 94(437):323«1989/1992»

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ЗМІНИ В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ ТА ЇЇ
РОЗПАД (ГРУДЕНЬ 1989 – 1992 рр.)**

Спеціальність 07.00.02 - всесвітня історія

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук**

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі історії Центральної та Східної Європи історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка МОН України.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
ЯРОВИЙ ВАЛЕРІЙ ІВАНОВИЧ,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка МОН України,
професор кафедри історії Центральної та Східної Європи.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
КІРСЕНКО МИХАЙЛО ВОЛОДИМИРОВИЧ,
Національний університет «Києво-Могилянська академія» МОН України,
професор кафедри історії факультету гуманітарних наук;

кандидат історичних наук
ПЕРГА ТЕТЯНА ЮРІЇВНА,
Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», старший науковий співробітник відділу глобальних і цивілізаційних процесів.

Захист відбудеться 29 травня 2017 р. о 10 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.01 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (01601, м. Київ, вул. Володимирська, 60, ауд. 349).

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка (01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, зал №12).

Автореферат розісланий «24» квітня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат історичних наук

А. Л. Пількевич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Наприкінці ХХ ст. Центрально-Східна Європа зазнала масштабних змін, що остаточно підвели ризику під існуванням соціалістичних режимів у регіоні. Досвід Чехословаччини дотичний до українського, адже цим двом державам довелося проводити суспільно-політичні перетворення у схожих умовах – після закінчення періоду соціалізму. Суспільно-політичні перетворення чехословацького зразку важливі тим, що дають можливість продемонструвати весь комплекс складнощів і проблем, які постають перед сучасними державами в умовах переходу на демократичні засади. Вивчення зазначеного прикладу реформування дає змогу політикам і науковцям правильно оцінити можливі наслідки та перспективи певних трансформацій, підготуватися до різноманітних сценаріїв подальшого політичного, економічного й етнокультурного розвитку. Надзвичайно важливим стає порівняння українського та чехословацького підходів до вирішення однакового спектру внутрішньополітичних проблем.

Невід’ємною складовою сучасних міждержавних відносин є участь у них центральноєвропейських країн, що потребує конструктивного діалогу й обміну накопиченим досвідом. Налагодженню дружніх відносин між Україною, Чехією та Словаччиною може сприяти всебічне та ретельне вивчення вітчизняними вченими реформаційних чехословацьких парадигм, визначення позитивних і негативних наслідків перетворень, що відбулися на початку 90-х рр. ХХ ст. Останнім чехословацьким президентом Вацлавом Гавелом неодноразово вказувалося на важливість постановня незалежної української держави для підтримки демократичних перетворень не лише в Чехословаччині, але й у всьому центральноєвропейському регіоні. Разом з тим в Україні бракує наукових праць, пов’язаних із дослідженням постсоціалістичних процесів у західних сусідів.

Чехословацький історико-політичний досвід реформування федерацій становить значний інтерес з точки зору розуміння дієвості й особливостей функціонування держав з федеративним устроєм в умовах сучасних світових проблем.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до теми досліджень кафедри історії Центральної та Східної Європи Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Напрямок дисертаційного дослідження є складовою частиною наукової теми історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Україна в загальноєвропейських історичних процесах: пошуки цивілізаційного вибору» (державний реєстраційний номер 16БФ046-01).

Метою дослідження є комплексний аналіз причин, умов, основних етапів, наслідків суспільно-політичних змін, що відбувалися в Чехословаччині наприкінці 1989–1992 рр., і розділу країни.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання наступних наукових завдань:

- проаналізувати стан наукової розробки проблеми та джерельну базу дослідження;

- здійснити аналіз причин та історичних передумов змін у внутрішньополітичному житті Чехословаччини;
- розкрити основні етапи соціально-політичних трансформацій в Чехословаччині в період після «Оксамитової революції»;
- проаналізувати форми та методи здійснення постсоціалістичних перетворень у сфері внутрішньої політики країни;
- виявити найголовніші кроки в реформуванні сфери економіки, які мали на меті побудову ринкової моделі в Чехословаччині;
- проаналізувати особливості етнічних процесів усередині держави, що впливали на процеси оптимізації федеративного державного устрою Чехословаччини;
- висвітлити основні кроки щодо мирного розділення Чехословаччини на Чеську та Словацьку Республіки.

Об'єктом дослідження є історія Чехословаччини з грудня 1989 р. по грудень 1992 р.

Предмет дослідження – суспільно-політичні зміни в Чехословаччині після перемоги «Оксамитової революції» 1989 р. та процес розділу країни.

Хронологічні межі дисертаційної роботи охоплюють 1989-1992 рр. Нижня межа – 29 грудня 1989 р. Верхня межа – 31 грудня 1992 р. Нижня межа вмотивована обранням Федеральними зборами президентом Чехословаччини лідера «Оксамитової революції» Вацлава Гавела, а верхня – припиненням існування такого політичного суб'єкта, як Чехословаччина.

Географічні межі охоплюють територію сучасних Чеської та Словацької Республік.

Теоретико-методологічною основою дослідження є сукупність загальнонаукових і спеціальних методів історичної науки. В основу роботи покладено принципи історизму та системності. У роботі застосовано спеціальні методи історичного дослідження: проблемно-хронологічний, історико-генетичний, порівняльно-історичний і метод історичної періодизації. Проблемно-хронологічний метод було використано для з'ясування причин проведення змін у внутрішньому житті Чехословаччини та визначення передумов прийняття основних законодавчих актів, які регулювали політичне, економічне та соціальне життя федерації. Поєднання історико-генетичного та порівняльно-історичного методів сприяє розкриттю особливостей суспільно-політичних змін як на федеративному рівні, так і на рівні окремих республік, дає можливість порівняти трансформаційні процеси в Чехії та Словаччині. Метод історичної періодизації використано при виділенні в досліджуваному періоді низки окремих етапів. Метод періодизації у поєднанні з методом класифікації також були використані при аналізі історіографії й узагальненні джерельної бази дослідження. Міждисциплінарний характер дисертації зумовив використання під час її написання методів соціології та політології.

Наукова новизна полягає в тому, що на основі залучення та критичного аналізу широкого кола джерел і наукової літератури комплексно висвітлено суспільно-політичні перетворення в Чехословаччині по закінченню «Ніжної революції».

Уперше:

- уведено до наукового обігу нові опубліковані й архівні документальні матеріали;
- розроблено періодизацію суспільно-політичних перетворень в Чехословаччині після «Оксамитової революції», яка пов'язана зі співпрацею між основними органами державної влади, зокрема між президентом і парламентом;
- системно проаналізовано основні напрями, форми й методи реформаторської діяльності в добу демократичної трансформації чехословацького суспільства;
- комплексно досліджено етнічні процеси, у яких брали участь не лише чехи та словаки, а й такі національні меншини, як моравці, угорці, українці, роми.

Уточнено:

- наукові підходи щодо дослідження реформаційних заходів центральноєвропейських країн після ліквідації соціалістичних систем у регіоні;
- уявлення про політичну ситуацію в Чехословаччині 1990–1992 рр., формування та впровадження концепцій дієвого механізму функціонування держави;
- вплив чеських та словацьких республіканських політичних сил на процес розділу Чехословаччини.

Отримали подальший розвиток:

- систематизація історичних джерел і наукової літератури з проблеми дослідження;
- вивчення причин і передумов розділення Чехословаччини на Чеську та Словацьку Республіки.

Практичне значення полягає в тому, що основні положення, методологічна складова, фактологічна база та висновки роботи можуть бути використано під час підготовки нормативних і спеціальних курсів з усесвітньої історії, історії Центрально-Східної Європи у вищих навчальних закладах, а також як матеріал для розробки лекційних курсів з політології, теорії держави і права, країнознавства, політичної географії, історії міжнародних відносин.

Апробація результатів дослідження. Головні ідеї дисертації викладено автором у доповідях на XII Міжнародній конференції студентів, аспірантів і молодих учених «Шевченківська весна» (Київ, 25–28 березня 2014 р.); VII Міжнародній конференції студентів, аспірантів і молодих учених «Дні науки історичного факультету» (Київ, 24 квітня 2014 р.); Міжнародній конференції «Перша світова війна: події, наслідки, уроки» (Київ, 26 вересня 2014 р.); Міжнародній конференції «Політичні кризи в державах і регіонах Європи: внутрішні передумови та зовнішні виклики у XX–XXI ст.» (Ужгород, 16–17 жовтня 2014 р.); XIII Міжнародній конференції студентів, аспірантів і молодих учених «Шевченківська весна» (Київ, 1–3 квітня 2015 р.); VIII Міжнародній конференції студентів, аспірантів і молодих учених «Дні науки історичного факультету» (Київ, 23 квітня 2015 р.); IX Міжнародній конференції студентів, аспірантів і молодих учених «Дні науки історичного факультету» (Київ, 22 квітня 2016 р.).

Основні положення дисертаційної роботи було апробовано під час перебування в Чеській Республіці, зокрема в Інституті сучасної історії Академії наук Чеської Республіки та в ході перебування на 59-й Літній школі богемістики Карлового університету (м. Прага). Дисертаційне дослідження було обговорено на засіданні кафедри історії Центральної та Східної Європи історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 6 статей у наукових фахових виданнях, зокрема одна публікація – у зарубіжному польському виданні. Окремі положення та результати дисертації додатково відображено в шести публікаціях тез і виступів на наукових конференціях.

Структура. Структуру дисертації обумовлено метою та завданням дослідження. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури, додатків. Загальний обсяг дисертації – 230 сторінок, з яких основна частина – 187 сторінок; список використаних джерел і літератури представлено 324 найменуваннями і займає 36 сторінок; додатки на 7 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, показано зв'язок теми з науковими програмами, сформульовано мету, завдання, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, географічні та хронологічні межі. Розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, наведено відомості про апробацію результатів дослідження та структуру роботи.

У першому розділі **«Історіографія та джерельна база дослідження»** визначено ступінь наукової розробки теми й охарактеризовано джерельну базу дослідження.

У підрозділі **1.1 «Стан наукової розробки проблеми»** здійснено огляд наукових праць, які тією чи іншою мірою стосуються досліджуваної проблеми, показано внесок попередників у її розв'язання та визначено питання, що залишилися невирішеними. В основу історіографічного огляду покладено мовно-територіальний принцип. Так, виділено п'ять основних груп наукових праць: українська, чеська, словацька, англomовна й російська історіографії.

Сучасна українська історіографія до сьогодні не має комплексних досліджень із зазначеної теми. Одна з перших праць щодо причин чесько-словацького міжетнічного протистояння вийшла 1993 р. за авторством О. Передрїя та І. Сюська¹. Стислий огляд тих процесів, що відбувалися в Чехословаччині після закінчення «Оксамитової революції», подає В. Яровий у своєму підручнику².

¹Передрїй О. Розлучення по-чехословацьки / Олександр Передрїй, Іван Сюсько // Політика і час. – Київ, 1993. – № 3. – С. 55–59.

²Яровий В. І. Новітня історія Центральноєвропейських і Балканських країн. ХХ століття : підруч. для вищих навч. закл. / В. І. Яровий. – Київ : Генеза, 2005. – 814 с.

Дисертаційні роботи Ю. Юрійчука та В. Андрейка частково розкривають особливості зміни міжетнічних взаємин у державі, аналізують вплив реформ на чесько-словацькі взаємини.

Монографію ужгородського науковця В. Лемака присвячено трансформації чехословацької правової системи в ході демократичних перетворень, зокрема ним проведено аналіз окремих етапів, у рамках яких зазнавали змін основи державного ладу держави. Іншими дослідниками Закарпаття, що вивчають політичну історію останніх років існування Чехословаччини, є Н. Петрушка (Марадик) та В. Приходько.

Важливою для вивчення теми дисертаційного дослідження є низка робіт О. Цуп, яка, вивчаючи політичну історію початкового етапу існування незалежної Чеської Республіки, частково висвітлює економічні та політичні процеси Чехословаччини 1990–1992 рр.

Вагомий досвід у вивченні процесу суспільно-політичних змін усередині Чехословаччини 1989–1992 рр. накопичено в чеській історіографії. Важливим внеском у дослідження передумов, причин і перебігу процесу розділу Чехословаччини є праці чеського історика Я. Рихліка «Rozdělení Československa (1989–1992)» та «Češi a Slováci ve 20. století. Spolupráce a konflikty 1914-1992». Автор ретельно аналізує весь комплекс причин, що призвели до знищення єдиної держави чехів і словаків, використовуючи усноісторичні методи: записи особистих розмов із провідними політиками Чехії та Словаччини. Методи усної історії використано і в роботі Р. Лукаша.

Досліджують причини припинення існування Чехословаччини науковці К. Вольф³ і К. Водічка⁴.

Ретельний аналіз внутрішньополітичних змін з листопада 1989 р. по червень 1990 р. на основі залучення архівних документів Громадянського форуму було проведено Ї. Суком у праці «Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990)».

Політолог з м. Брно Л. Копечек є автором праці «Era nevinnosti : česká politika 1989–1997», присвяченої висвітленню подій на чеській політичній арені 1989–1998 рр. Перші два розділи видання присвячені трансформаційному періоду Чехословаччини під час та після «Оксамитової революції». Водночас дослідник не звертає увагу на події у Словаччині.

Колективне видання «Česká demokracie po roce 1989: institucionální základy českého politického systému» висвітлює особливості зародження й існування багатопартійності, аналізує основні законодавчі кроки федерального парламенту. Питанню діяльності окремих чехословацьких партій присвячено роботи П. Фіали та М. Мареша.

³ Wolf K. Podruhé a naposled aneb mírové dělení Československa / Karel Wolf. – Praha : G plus G, 1998. – 141 s.

⁴ Vodička K. Dělení Československa. Deset let poté / Karel Vodička. – Praha : Volvox Globator, 2003. – 335 s.

Особливості функціонування чехословацьких Федеральних зборів проаналізовано в дослідженнях П. Рoubала, З. Їчинського та А. Г'юрічової.

Проблематика змін в економіці Чехословаччини та пізніше Чехії є основним об'єктом дослідження економіста Л. Жідека «Transformace české ekonomiky: 1989–2004». Окремі питання приватизації та роздержавлення економіки висвітлено в роботах Я. Свенара.

Словацька історіографія сприймає період 1989–1992 рр. з позиції створення передумов для проголошення Словаччиною суверенітету в 1992 р. Братиславський історик Й. Жакуляк – автор кількох досліджень з історії особливостей функціонування Чехословаччини як федерації двох народів⁵. Особливе місце в його працях присвячено аналізу участі словаків у керівництві федерацією протягом усього існування федеративного утворення. Іншим словацьким автором, який вивчав федеративний лад Чехословаччини, є М. Штефанович.

Політиком і журналістом М. Шутовцем було написано дослідження з історії перебігу так званої дефісної війни. Особливості впровадження лustrаційного законодавства стали об'єктом роботи В. Ондруша «Atentát na pežnú revolúciu». Особливості економічних змін в Словаччині розглядає історик К. Морава.

Серед англomовних авторів важливе місце для дослідження Чехословаччини посідають роботи відомого політолога А. Лейпхарда, який вивчає проблематику визначення дієвої моделі управління багатонаціональними державами, порівнює функціональні моделі різних федерацій у сучасному світі.

Історію «Оksamитової революції» висвітлює дослідник Дж. Крапфл, який на основі залучення місцевих чеських і словацьких архівних фондів відтворює події революційних місяців безпосередньо з точки зору місцевого населення. Серед англomовних видань можна виділити роботу американця чеського походження Е. Стейна. У центрі уваги автора – конституційні аспекти чесько-словацької суперечки, проблеми зміни федерального та прийняття республіканських основних законів⁶.

Політичне життя Чехословаччини післяреволюційної доби частково висвітлено в англomовних роботах Р. Макрея, Л. Голея, Е. Інесса.

Російська історіографія представлена низкою робіт відомих спеціалістів-богемістів, зокрема близьким до теми даного дослідження є п'ятий розділ колективної праці «Власть – общество – реформы = Power – Society – Reforms : Центральная и Юго-Восточная Европа. Вторая половина XX века» за авторством Е. Задорожнюк, у якому автор розглядає основний комплекс причин, що призвів до розпаду Чехословаччини.

⁵Žatkuliak J. 1992 : česko-slovenská federácia pred svojím rozdelením / Jozef Žatkuliak // Slovensko v labyrinte moderných európskych dejín : pocta historikov Milanovi Zemkovi. – Bratislava, 2014. – S. 386–407.

⁶Stein E. Czecho/Slovakia : ethnic conflict, constitutional fissure, negotiated breakup / Eric Stein ; [with a foreword by Lloyd Cutter]. – Ann Arbor : University of Michigan Press, 1997. – XXIII, 386 p.

Результатам соціологічних досліджень населення Чехословаччини, зокрема й протягом постреволюційного трансформаційного процесу, присвячено роботи Н. Коровіциної. Ю. Щербакова та Л. Леонова у своїх працях зосереджують увагу на трансформаційних процесах у партійному житті Чехословаччини. Зацікавленість викликає праця Н. Граціанської про відокремленість моравського етносу, у середовищі якого активно розпочалися процеси самоідентифікації на етапі постсоціалістичних перетворень.

Таким чином, попри значну історіографічну базу проблеми більшість праць лише опосередковано стосуються визначеної тематики. Безпосередньо суспільно-політичні зміни у період з грудня 1989 р. по грудень 1992 р. в Чехословаччині та процес її розпаду ще потребують подальшого вивчення. Ряд важливих проблем і досі залишається недостатньо або практично не дослідженим.

Незважаючи на розкриття в науковій літературі багатьох аспектів досліджуваної проблеми аналіз свідчить про відсутність в історичній науці праці, у якій комплексно та системно висвітлено суспільно-політичні зміни грудня 1989 р. – грудня 1992 р. в Чехословаччині та процесу її розпаду.

У підрозділі 1.2 *«Джерельна база дослідження»* проаналізовано комплекс джерел, використаних для написання дисертації. Відповідно до характеру та походження їх розподілено на кілька груп.

До першої групи належать неопубліковані документи архіву координаційного центру Громадянського форуму, що нині є фондом № 2 архіву Інституту новітньої історії Академії наук Чеської Республіки, серед яких матеріали з'їздів форуму, діяльності його колегій, комісій, ради. Документи, що містяться в цьому архіві, допомагають зрозуміти мотиви та цілі основних політичних акторів Чехословаччини з грудня 1989 р. по червень 1990 р. У цей період, коли ще діяв попередній комуністичний парламент, саме Громадянський форум був основним осередком державотворчих процесів у країні. При роботі з документами цього архіву можуть виникати певні складнощі, адже його не до кінця описано та заархівовано.

Другу групу документів формують опубліковані збірники документів. Проблемою цих видань є те, що в центрі уваги зазвичай є події «Оксамитової революції» 1989 р., а тому підбір документів після 1989 р. подається або в тісному взаємозв'язку з подіями листопада–грудня 1989 р., або ж у контексті перших років будівництва незалежних чеської та словацької держав. Серед чеськомовних видань можна виділити збірник за редакцією З. Веселого «Dějiny českého státu v dokumentech» і четвертий том видання за редакцією Я. Гронського⁷. Останнє видання важливе для цього дослідження тим, що, окрім найважливіших законодавчих актів, містить і законопроекти, зокрема проекти Конституцій та міждержавної угоди між чехами та словаками. Цінними є коментарі до кожного з документів за авторством юристів Я. Гронського та З. Їчинського, що дозволяють

⁷Gronský J. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. 4. díl. 1989–1992 / red. Ján Gronský. – Praha : Karolinum, 2007. – 650 s.

зрозуміти, у яких умовах відбувалося прийняття того чи іншого нормативно-правового акта.

Видання словацьких істориків за редакцією Й. Жатуляка та В. Главової є 14 томом масштабного видання «Джерела з історії Словаччини та словаків»⁸. Видання має свою тенденційність: акцент зроблено на боротьбі словаків за створення власної держави. Ця ідея дещо спотворює об'єктивний перебіг подій, проте дає можливість поглянути на підходи словацьких істориків щодо вибірки історичних матеріалів по 1990–1992 рр.

Російський збірник документів «Конец эпохи. СССР и революции в странах Восточной Европы в 1989-1991 гг.» містить документи Російського державного архіву новітньої історії, які створювалися радянськими дипломатами у Чехословаччині та які характеризують бачення внутрішньополітичних змін у державі з точки зору радянського партійного апарату.

Третю групу становлять офіційні документи й інші матеріали законодавчої та виконавчої гілок влад Чехословаччини як на рівні федерації, так і на рівні республік: конституційні закони, ординарні закони, законопроекти, постанови урядів, стенограми парламентських засідань. Офіційним виданням, яке здійснювало оприлюднення законів федерації, Чеської та Словацької Республік, було «Sbírka zákonů Československé socialistické republiky» (пізніші назви – «Sbírka zákonů Československé federativní republiky», «Sbírka zákonů České a Slovenské Federativní republiky»). Матеріали, пов'язані з діяльністю законодавчих органів колишньої держави, розміщено на спільному чесько-словацькому електронному проекті під назвою «Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna». Тут містяться результати роботи всіх законодавчих органів на території сучасних Чехії та Словаччини.

Четверту групу формують праці державних і політичних діячів Чехословаччини, включаючи мемуари. У ході дослідження неможливо оминати документи, пов'язані із діяльністю останнього президента Чехословаччини – Вацлава Гавела: збірники його офіційних виступів, політичне есе «Letní přemítání» та транскрибовані записи виступів президента на чехословацькому радіо «Novou v Lánech». Цікавими є спогади чеських і словацьких державних діячів М. Земана, Ї. Дінтстбіра, П. Пітгарда, Р. Шустера, Ф. Гала. Мемуари є особливим видом джерел, який дозволяє отримати додаткову інформацію про не доступні з інших джерел впливові чинники, що сприяли прийняттю тих чи інших політичних рішень. Водночас суб'єктивізм мемуарів потребує особливо критичного підходу до їхнього аналізу.

У п'яту групу об'єднано матеріали періодичних видань. Протягом 1990 р. відроджується та створюється низка видань, різноманітних за своїми суспільно-політичними поглядами: «Lidové noviny», «Literární noviny», «Slovenský denník», «Respekt». Зазвичай ці ЗМІ були пов'язані з тими чи іншими партіями та рухами,

⁸Novembrová revolúcia a česko-slovenský rozchod. Výber dokumentov a prejavov november 1989 – december 1992 / eds. J. Žatkuliak, V. Hlavová. – Bratislava : Literárne informačné centrum, 2002. – 343 s.

були їхніми офіційними виданнями, що допомагає встановити основні погляди на широкий спектр проблем суспільно-політичного життя головних політичних партій і рухів Чехословаччини.

Представлена джерельна база є репрезентативною та різноманітною і дозволяє охарактеризувати в повному обсязі суспільно-політичні зміни в Чехословаччині протягом 1989–1992 рр. та її розпад як єдиної держави.

У другому розділі **«Реформування внутрішньополітичного та економічного життя»**, який складається з чотирьох підрозділів, розкрито основні кроки реформування внутрішньополітичного й економічного життя Чехословаччини.

У підрозділі **2.1 «Запровадження багатопартійності та проведення парламентських виборів у 1990 р.»** висвітлено питання створення в Чехословаччині дієвої моделі парламентської демократії, процес вибору шляху перезавантаження органів державної влади.

Найголовнішою вимогою революції 1989 р. було проведення вільних виборів і ліквідація монополії Комуністичної партії Чехословаччини в політичному житті федерації. На початок 1990 р. в чехословацьких лідерів «Оксамитової революції» окреслилося два основні шляхи виконання своїх обіцянок. Обидва ці шляхи були пов'язані із необхідністю реконструкції федерального парламенту, який на той момент відповідно до чинних конституційних законів був основним органом державної влади в державі та в якому перебувала абсолютна кількість комуністичних депутатів. Перший шлях – керуватись «революційною інерцією», якнайшвидше провести парламентські вибори, другий – ретельно підготувати нормативну базу для проведення виборів, а до Федеральних зборів провести кооптацію. Після суперечок у середовищі Громадянського форуму вирішено було йти другим шляхом.

Важливою подією для узаконення існування різноманітних партій і рухів стало прийняття 23 січня 1990 р. закону про політичні партії. 27 лютого 1990 р. приймаються законодавчі акти, які визначають модель Федеральних зборів, термін повноважень яких мав становити два роки. Майбутній парламент мав стати установчими зборами, основним завданням яких визначалося прийняття нової федеральної конституції.

У ході парламентських виборів 8–9 червня 1990 р. основним переможцем у Чехії став політичний рух Громадянський форум, а у Словаччині – Громадськість проти насилля.

У підрозділі **2.2 «Оновлення федеративного устрою держави»** розглянуто основні напрями реформ з оновлення федеративного ладу в державі, пошуку моделей дієвої федерації, яка б влаштувала як чеську, так і словацьку сторону.

Протягом усього періоду 1989–1992 рр. залишався чинним конституційний закон № 143, прийнятий за часи соціалізму в 1968 р. Ним закладалися основи федеративного державного ладу. Чесько-словацька дискусія щодо майбутньої форми державного устрою пройшла кілька етапів ескалації: від переговорів щодо розподілення компетенцій, через період розгляду питання про укладання міждержавної угоди, до прийняття окремих конституцій Чехії та Словаччини. За

відсутності єдиної загальнофедеральної партії перемовини щодо майбутнього основного закону велися між представниками чеських і словацьких партій і рухів як на рівні федерального, так і на рівні республіканських парламентів. Період характеризується поступовим зростанням вимог словацької сторони, яка намагалася отримати якнайбільше повноважень на республіканському рівні. Переговори врешті призвели до того, що в лютому 1992 р. республіканські національні ради провалили прийняття проектів угод і федеральної конституції. Відповідно питання майбутнього впорядкування федеративного ладу було залишено для узгодження майбутнім членам парламенту, яких мали обрати виборці на виборах у червні 1992 р.

У підрозділі **2.3 «Прийняття люстраційного законодавства»** досліджено проблему визначення ставлення нової чехословацької політичної еліти до соціалістичного минулого та прийняття ряду законодавчих актів, які обмежували діяльність Комуністичної партії Чехословаччини та можливості участі її колишніх членів у політичному житті федерації.

У ході революційних подій листопада–грудня 1989 р. серед населення виникає прошарок осіб із радикальними вимогами, зокрема, повної заборони комуністів, притягнення їх до кримінальної відповідальності за злочини минулого. Протягом першої половини 1990 р. радикальні елементи починають звинувачувати лідерів Громадянського форуму в занадто м'якій політиці відносно комуністів – членів парламенту. Окрім того, на політичні процеси почала впливати інформація, яка просочувалася через ЗМІ чи за допомогою окремих політичних персон, щодо співпраці деяких чехословацьких політиків із колишньою службою безпеки. Рубіжною подією цього напряму трансформаційних змін стало прийняття закону № 451 від 4 жовтня 1991 р., який мав назву «Закон, яким встановлюються деякі подальші умови щодо виконання деяких функцій в державних органах та організаціях Чеської та Словацької Федеративної Республіки, Чеської Республіки та Словацької Республіки»

У підрозділі **2.4 «Створення умов для розвитку ринкової економіки»** проаналізовано перебіг реформації у сфері економічного життя.

Після закінчення активної фази революції перед чехословацькою владою постало завдання здійснити перехід країни з командно-адміністративної економіки на економіку ринкову. Було підготовлено два проекти цього переходу. Перший було представлено планом В. Комарека, який передбачав поступовий процес приватизації, другий – планом В. Клауса, який був більш радикальним: перетворення мали відбутися якнайшвидше, приватизація мала складатися з двох складових – великої та малої, сам її перебіг мав здійснюватися за допомогою приватизаційних купонів.

Трансформація економіки мала різні наслідки для Чехії та Словаччини. Остання отримала чималі проблеми у сфері сільського господарства через припинення федеральних дотацій та у сфері промисловості через закриття ряду заводів, зокрема військово-оборонного сектору. Наслідком цього стало зростання безробіття в республіці та збільшення впливу партій з популістськими гаслами.

У третьому розділі «**Міжетнічні відносини в Чехословаччині**» простежено зміни, що відбулися у взаєминах етносів, які проживали на чехословацьких теренах.

У підрозділі **3.1 «Чесько-словацькі відносини»** досліджено основні моменти, які характеризують зміни у ставленні двох державних націй одна до одної. Як найпоказовіший приклад чесько-словацьких дискусій взято полеміку щодо прийняття нової офіційної назви Чехословаччини, яка увійшла до історіографії за журналістською назвою «дефісна війна». У ході парламентських дискусій поступово зростав етнічний конфлікт, який знайшов вираження у формі парламентської кризи, що мала тенденцію до переростання в кризу конституційну. Незважаючи на доволі жорстке протистояння між чеськими та словацькими політиками на рівні самих чехів і словаків воно не переросло у форму міжетнічної ворожнечі, як це сталося в Югославії. Населення обох республік продовжувало мирно ставитися одне до одного.

У підрозділі **3.2 «Зміни у становищі етнічних меншин»** дано аналіз тим змінам, які відбулися в середовищі етнічних меншин Чехословаччини – німців, угорців, українців, ромів – у добу суспільних перетворень у державі. Уперше за багато років на політичній арені постала моравська проблема. Населення історичного регіону Моравії в ході перепису населення 1991 р. почало зазначати свою моравську національність. Водночас із процесами етнічного самоусвідомлення з'являється партія Рух за самоврядну демократію – об'єднання за Моравію та Сілезію, яка одним зі своїх завдань вважала перебудову федерації з урахуванням не лише чеської та словацької складових, але й моравської. Ромів у ході реформ 1989–1992 рр. було вперше офіційно визнано етнічною меншиною. Українці Чехословаччини в досліджуваний період розділилися на два табори: власне українців і русинів. Між двома групами велася боротьба щодо питання про етнічну основу місцевого українського населення. Складними та гострими виявилися відносини словаків із угорцями, які проживали на півдні республіки. Навколо питання про можливу мадяризацію словаків намагалися підняти свою популярність словацькі партії націоналістичного спрямування.

У четвертому розділі «**Розділ країни на Чеську Республіку та Словацьку Республіку**» розглянуто поступовий процес узгодження чехами та словаками мирного розділення Чехословаччини на Чеську Республіку та Словацьку Республіку.

У підрозділі **4.1 «Парламентські вибори 1992 р.»** висвітлено питання підготовки, проведення та наслідків виборів до федерального та республіканських парламентів 5–6 червня 1992 р. Попередні Федеральні збори не змогли виконати свого основного завдання – прийняти оновлені конституції, а тому долю держави мали вирішувати нові переможці. Революційні політичні сили Громадянський форум і Громадськість проти насилля до середини 1992 р. вже припинили своє існування, їхнє місце посіли партії класичного типу. Переможцями виборів стали: у Чехії – В. Клаус з його Громадянською демократичною партією, у Словаччині – В. Мечіяр від Руху за демократичну Словаччину. Незважаючи на те, що в передвиборчих обіцянках партій пункту щодо розділення Чехословаччини не було, лідери обох сил у ході кількох раундів перемовин прийняли рішення щодо мирного

розділу федерації, підписавши 19 червня 1992 р. політичну угоду в Братиславі, яка дала початок процесу утворення двох незалежних держав. Якщо В. Мечіяр до останнього був схильний прийняти конфедеративну модель державного устрою, В. Клаус відкидав таку «недієву», на його думку, федерацію та був прихильником безумовного розділу.

У підрозділі **4.2 «Прийняття республіканських конституцій»** проаналізовано перебіг обговорення проектів і подальше прийняття чеської та словацької конституцій. Словаки почали створювати комісії на рівні національної ради вже в лютому 1990 р.; протягом трьох років роботи з узгодження велися з попереми́нним успіхом. В основі більшості словацьких проектів лежав принцип «чистої конституції», тобто основного закону формально незалежної держави. Після отримання посади словацьким прем'єром В. Мечіяром процес прийняття словацької конституції пришвидшився, було прийнято Декларацію про суверенітет Словаччини, а 1 вересня 1992 р. Словаччина отримала власний основний закон.

Чеська сторона ставила за мету прийняття федеральної конституції, а тому роботи з підготовки республіканського законопроекту розпочинаються восени 1992 р. За основний зразок було прийнято конституційну декларацію 1920 р. Прийняття Конституції Чехії відбулося 16 грудня 1992 р.

У підрозділі **4.3 «Правове оформлення розділу Чехословаччини»** досліджено процес законодавчого оформлення припинення існування Чехословаччини. Нормативно-правовий етап розлучення Чеської Республіки та Словацької Республіки відбувався у формі прийняття окремих конституційних законів, які мали на меті створити юридичну базу, у рамках якої цей процес і мав проходити. Найголовнішими конституційними законами були: № 541 від 13 листопада 1992 р. «Про розділ власності Чеської та Словацької Федеративної Республіки та його переходу у власність Чеської Республіки та Словацької Республіки» і № 542 від 25 листопада 1992 р. «Про припинення існування Чеської та Словацької Федеративної Республіки».

У **Висновках** підсумовано результати дослідження та викладено основні положення дисертаційної роботи, які винесено на захист:

- Аналіз історіографії свідчить про те, що суспільно-політичні зміни в Чехословаччині протягом грудня 1989–1992 рр. та розпад федеративної Чехословаччини не знайшли свого глибинного фахового дослідження в українській історичній науці та представлені поодинокими публікаціями. Чеська історіографія налічує великий масив літератури, який представлено роботами істориків, політологів і соціологів. У центрі уваги чеських авторів переважно постає проблема визначення причин і передумов розпаду Чехословаччини, реформаторські процеси оцінено з позиції боротьби між чеським і словацьким політикумом. Для робіт є характерним звинувачення словацької сторони в перенесенні акценту реформ з економічної складової у складову політичну. Словацька історіографія зосереджується на питанні боротьби за створення незалежної держави, а тому події 1989–1992 рр. подано як своєрідний пролог до 1993 р., коли постає незалежна Словаччина. Словацькі автори натомість оцінюють реформи 1989–1992 рр. через призму «прагоцентризму» та небажання чехів-федералістів поступатися правами

словакам-республіканцям. Зарубіжна англomовна література намагається дотримуватися неупередженої лінії, балансує між чеським і словацьким підходами. Російська історіографія загалом дотримуються підходу, за яким правильними вважаються реформаторські кроки федеральної влади з підтримки єдності держави, водночас негативно оцінено поспішну приватизацію, здійснену за проектом В. Клауса. До дисертаційного дослідження було залучено такі основні групи джерел: неопубліковані документи архіву координаційного центру Громадянського форуму, опубліковані збірники документів, офіційні документи й інші матеріали законодавчої та виконавчої гілок влад Чехословаччини, праці державних і політичних діячів Чехословаччини, матеріали періодичних видань. Опрацьований комплекс джерел і літератури є репрезентативним, що дає можливість дослідити тему дисертації та вирішити поставлені завдання.

- Станом на 29 грудня 1989 р. Чехословаччина мала негайно розпочати реформування, тому що цього вимагало революційно налаштоване суспільство. Саме на хвилі суспільного незадоволення діячі Громадянського форуму зуміли прийти до влади. Проблема полягала в тому, що єдиного узгодженого шляху таких перетворень нові лідери не мали. Їм доводилося просто на ходу, у надзвичайно швидкому темпі приймати важливі державно-політичні рішення, відчуваючи при цьому тиск радикально налаштованої частини суспільства. Конституційна модель Чехословаччини була дієвою лише в умовах існування соціалістичного ладу, коли панівна роль у суспільстві належала Комуністичній партії. Із початком демократичних перетворень механізми прийняття рішень на федеративному та республіканських рівнях гальмували швидкі перетворення. У Федеральних зборах негативного значення набув конституційний принцип «вето меншості», що його часто використовували депутати, переважно словаки, для блокування прийняття важливих законодавчих актів. Водночас у державно-правовій моделі не існувало противаги Федеральним зборам, президент мав обмежене коло повноважень для протистояння членам парламенту. Окрім того, чехи та словаки по-різному ставилися до своєї спільної історії: словаки негативно сприймали досвід першої республіки, чехи ж вороже ставилися до існування Словацької держави 1939–1945 рр. Процес демократичних перетворень, ліквідація цензури сприяли тому, що історичні події минулого все частіше звучали через ЗМІ, ускладнюючи проведення діалогу між сторонами.

- Процес суспільно-політичної трансформації можна поділити на кілька етапів, які тісно пов'язані з діяльністю законодавчого органу влади Чехословаччини – Федеральних зборів. Перший етап триває від 29 грудня 1989 р. до 7 червня 1990 р., тобто від моменту обрання президентом Чехословаччини В. Гавела до початку діяльності Федеральних зборів нового, шостого скликання. Цей період характеризується пошуками моделі проведення перетворень усередині держави, впливом «революційного права», намаганням пристосувати чинні норми конституційного права до нових умов. Основними політичними силами цього етапу в Чехії та Словаччині були відповідно Громадянський форум і Громадськість проти насилля. Важливою для проведення всіх необхідних змін усередині держави стала кооптація нових депутатів від Громадянського форуму та Громадськості проти

насилля до Федеральних зборів на заміну депутатам-комуністам, які могли б чинити опір проведенню реформ у Чехословаччині. Водночас у період з грудня 1989 р. по червень 1990 р. не було здійснено дієвих реформ зі створення нової моделі конституційного ладу Чехословаччини. Усі необхідні зміни мав би приймати новообраний парламент сьомого скликання, який мав утворитися за рахунок проведення вільних демократичних виборів. Другий етап – період з 7 червня 1990 р. по 19 червня 1992 р., тобто від дати початку роботи Федеральних зборів сьомого скликання до підписання представниками провідних політичних сил В. Клаусом (голова Громадянської демократичної партії) та В. Мечіяром (голова Руху за демократичну Словаччину) політичної угоди про розділ Чеської та Словацької Федеративної Республіки у Братиславі. Цей період характеризується найбільш жвавими дискусіями з приводу подальшого розвитку країни. Федеральні збори сьомого скликання склалися з представників новоутворених і оновлених політичних партій і рухів. Вони мали термін повноважень два роки. На думку багатьох політиків, вони мали стати установчими зборами, які повинні були створити законодавчу базу нової федерації, оновити федеративний лад. Основні дискусії цього етапу у сфері законодавчої діяльності велися навколо питання про прийняття основних конституційних документів. Виявилось, що питання стало справжнім яблуком розбрату між чехами та словаками, які мали різне бачення моделі дійсно функціональної федерації; різнився їхній погляд і на поняття «суверенітету». Для другого етапу характерним є проведення величезної кількості різноманітних зустрічей, зібрань і з'їздів, які створювали потрібну для громадського простору картинку діяльності основних політиків Чехословаччини, проте так і не приводили до реального консенсусу в чесько-словацькому суспільстві. На цьому етапі також відбулися основні кроки зі здійснення економічної реформи, що розпочалася 1 січня 1991 р., а також формальна інституціоналізація етнічних рухів. Останній, третій етап суспільно-політичних перетворень у Чехословаччині охоплює період від 19 червня по 31 грудня 1992 р. Його можна охарактеризувати, як дорогу до майбутнього «оксамитового розлучення», наслідком якого стало утворення двох незалежних суб'єктів на карті світу: Чеської Республіки та Словацької Республіки. На цьому етапі основні політичні сили готували державу до остаточної ліквідації, зафіксувавши в політичній угоді від 19 червня 1992 р. позицію, що процеси розділу ЧСФР проходять винятково в конституційних, законних рамках. На цьому етапі відбулося прийняття основних нормативних актів між Чехією та Словаччиною, які мали б урегулювати майбутні міждержавні взаємини.

- Основними заходами у внутрішній політиці Чехословаччини досліджуваного періоду стало створення системи багатопартійності, мережі громадських організацій, проведення вільних парламентських виборів 1990 р. та 1992 р., ліквідація системи національних комітетів і запровадження місцевого самоуправління, утворення конституційного суду, знищення монополії Комуністичної партії, ліквідація цензури та системи соціалістичної служби безпеки, початок люстраційних процесів і прийняття реституційних законів. На хід реформаційних процесів впливало протистояння як між федеральними та республіканськими органами влади, так і між самими республіками. В основі цього

протистояння лежала боротьба за перерозподіл влади між різними політичними гравцями. Це протистояння сприяло переростанню парламентської кризи у кризу конституційну, вихід з якої чехословацькі політики знайшли тільки за рахунок розділу держави.

- Економічні перетворення передбачали в усіх запропонованих сценаріях створення дієвої ринкової економіки. Різнилися лише темпи й обсяги проведення приватизаційних заходів усередині держави. Не особливо знаючись на економіці, революційні лідери були змушені зробити ставку на прагматичного економіста В. Клауса. Цей підхід передбачав проведення малої приватизації та приватизації великої у формі купонної приватизації. Реформа В. Клауса, що мала запроваджуватися у пришвидшеному ритмі, виявилася прийнятною для чеської частини федерації, проте у словаків сприймалася як згубна. Різні рівні безробіття в обох частинах федерації, а також закриття заводів оборонної промисловості у Словаччині надзвичайно негативно позначилися не стільки на економічному розвитку, скільки на соціальних настроях словацького суспільства, яке стало легше сприймати популістську риторику деяких партій, зокрема політичного руху В. Мечіяра. Це у свою чергу призвело до отримання популістами місць у федеральному та республіканському парламентах, їхньої активної участі в обговоренні подальших сценаріїв існування Чехословаччини.

- Міжетнічні взаємини всередині Чехословаччини базувалися на двох рівнях. Перший і основний – рівень двох державних етносів: чехів і словаків. Це був своєрідний фундамент, навколо якого й точилися всі питання соціально-політичних та економічних перетворень. Другий рівень – рівень взаємодій етнічних меншин усередині кожної з республік. До таких етносів можна віднести моравців і німців у Чехії, угорців і українців у Словаччині та ромів, що проживали в обох республіках. Ці меншини також намагалися брати участь у політичному житті країни. Створювали свої політичні сили, які навіть були представлені в республіканських національних радах і Федеральних зборах, проте досягти явних успіхів їм не вдалося. Здебільшого це було спричинено відсутністю єдиного політичного центру, що міг би чітко сформулювати не лише вимоги, але й механізми досягнення поставлених цілей. На нашу думку, етнічні меншини мали достатнє представництво у законодавчому та представницьких органах влади, яке по суті відображало їх кількісне співвідношення серед населення республік. Проте відсутність чітких механізмів дій не давало можливості впливу на політичне життя Чехословаччини, де провідну роль відігравали чесько-словацькі взаємини, а представникам національних меншин залишалося обирати одну зі сторін у суперечках. Показовим є те, що в переважній більшості політики – представники національних меншин були налаштовані зберегти федеративний устрій Чехословаччини, а отже, могли стати надійними союзниками федеральної влади у збереженні єдності державного утворення. Перебудова чехословацької федерації з двочленною на багаточленну могла б стати виходом із політичної кризи. Багатоскладовість федерації є тим інструментом, який посилює доцентрові сили, дає можливість досягати компромісу, балансує на інтересах кількох політичних суб'єктів, що, як наслідок, підвищує шанс досягнення компромісного позитивного рішення у випадку кризових ситуацій.

- Основним крокам щодо мирного розділення Чехословаччини передувало прийняття політичної угоди між провідними політичними силами, у рамках якої було чітко визначено неможливість подальшого існування Чехословаччини як державного суб'єкта. Незважаючи на намагання деяких чеських і словацьких політиків трансформувати федерацію у конфедерацію (Чесько-Словацьку Унію) такий підхід не знайшов підтримки серед чеської сторони. Процес ліквідації Чехословаччини відбувався без участі самого населення Чехословаччини, яке мало право на проведення референдуму щодо майбутньої долі держави. Референдум так і не було оголошено через небезпеку перетікання конституційної кризи у відкрите протистояння аж до застосування військових методів. Відповідно до соціологічних опитувань більшість населення виступала за збереження федерації, коли політиками вже було взято курс на розділення. Після прийняття політичної угоди розпочинається період узаконення розпаду держави, рубіжним є прийняття 25 листопада 1992 р. конституційного закону «Про припинення існування Чеської та Словацької Федеративної Республіки». Останньою складовою розділення держави стало прийняття ряду двосторонніх договорів чеською та словацькою сторонами, які мали визначити напрями подальшої співпраці країн та узгодити вирішення можливих міждержавних проблем у майбутньому.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у фахових виданнях, що відображають основні результати дисертаційного дослідження:

1. Бака В. Джерельна база та історіографія досліджень процесу розпаду Чехословацької федерації / Віталій Бака // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – Київ: ВПЦ «Київський університет», 2014. – Вип. 2 (120). – С. 5-7.
2. Бака В. Моравське та угорське питання у контексті перебудови Чехословацької федерації (1989-1993) / Віталій Бака // Етнічна історія народів Європи. – Київ: ВПЦ «Київський університет», 2015. – Вип. 46. – С. 164-169.
3. Бака В. Конституційні трансформації форми держави у Чехословаччині (1989-1992 рр.) / Віталій Бака // Грані: науково-теоретичний та громадсько-політичний альманах. – Дніпропетровськ: Грані, 2015. – № 12/2 (128). – С. 69-73.
4. Бака В. Проекти Вацлава Гавела по оновленню конституційного устрою Чехословаччини (1989-1992) / Віталій Бака // Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe. – Warszawa, 2016. - №1(5), vol.1 – p. 5-11.
5. Бака В. Економічні перетворення в демократичній Чехословаччині (1990-1992). / Віталій Бака // Сторінки історії: збірник наукових праць. – Київ: НТУУ «КПІ», 2016. - Вип. 42. – С. 157-165.
6. Бака В. Розплата із комуністичним минулим в Чехословаччині напередодні прийняття люстраційного законодавства (січень 1990-жовтень 1991) / Віталій Бака // Гілея: науковий вісник. – Київ: видавництво «Гілея», 2016. – №111(8). – С. 124-128.

**Публікації, що додатково відображають результати
дисертаційного дослідження:**

1. Бака В. Форма державного устрою повоєнної Чехословаччини: між югославською та радянською моделлю / Віталій Бака // Шевченківська весна – 2014: історія: матеріали XII Міжнародної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. – Київ: Логос, 2014. – С. 195-197.
2. Бака В. Відображення словацького питання в конституційному розвитку Чехословаччини (1948-1989) / Бака Віталій // Матеріали VII Міжнародної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Дні науки історичного факультету». – Т. 2. – Київ: Логос, 2014. – С. 213-216.
3. Бака В. Суспільно-політичні трансформації в Чехословаччині (1990-1992 рр.) / Віталій Бака // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія. Матеріали міжнародної наукової конференції «Політичні кризи в державах та регіонах Європи: внутрішні передумови та зовнішні виклики у XX – на початку XXI століття». – Ужгород: УНУ, 2015. – вип.1 (18). – С. 79-81.
4. Бака В. Моравське питання в ході обговорення варіантів перебудови Чехословацької федерації / Віталій Бака // Шевченківська весна – 2015: історія: матеріали XIII Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених. – Київ, 2015. – С.424-426.
5. Бака В. Угорське питання в ході обговорення варіантів перебудови Чехословацької федерації / Віталій Бака // Дні науки історичного факультету: Матеріали VIII Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Дні науки історичного факультету». – Київ: Логос, 2015. – С.606-610.
6. Бака В. Економічні перетворення в демократичній Чехословаччині (1990-1992) / Віталій Бака // Дні науки історичного факультету: Матеріали IX Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Дні науки історичного факультету». – Київ: Логос, 2016. – С. 323-327.

АНОТАЦІЯ

Бака В.О. Суспільно-політичні зміни в Чехословаччині та її розпад (грудень 1989 – 1992 рр.). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2016.

У дисертації на основі широкого масиву джерельних матеріалів висвітлено тему суспільно-політичних змін у Чехословаччині від кінця активної фази «Оксамитової революції» 1989 р. до припинення існування федерації на політичній карті світу та процес розпаду цієї держави. Значну увагу приділено висвітленню найголовніших кроків чехословацької влади у сфері політики, економіки та міжетнічних відносин, а також з'ясуванню результатів і наслідків реформаторської діяльності. Автором розроблено періодизацію суспільно-політичних перетворень у

Чехословаччині після «Оксамитової революції», яка пов'язана зі співпрацею між основними органами державної влади, зокрема між президентом і парламентом. Установлено значення чесько-словацьких перемовин на рівнях федерації та окремих республік для перебігу реформаційних процесів, розглянуто вплив політичної кризи на розділ чехословацької федерації. Розглянуто значення діяльності федерального парламенту щодо законодавчого оформлення реформаційних здобутків в основних сферах внутрішньополітичного життя країни.

Ключові слова: Чехословаччина, федерація, люстрація, внутрішньополітичні реформи, постсоціалістичні держави, Вацлав Гавел.

АННОТАЦІЯ

Бака В.А. Общественно-политические изменения в Чехословакии и её распад (декабрь 1989 – 1992 гг.). - На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.02 - всемирная история. Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Министерство образования и науки Украины. – Киев, 2016.

В диссертации на основе широкого массива источников освещена тема общественно-политических изменений в Чехословакии с конца активной фазы «бархатной революции» в 1989 г. до прекращения существования федерации на политической карте мира и процесс распада этого государства. Значительное внимание уделяется освещению главных шагов чехословацкой власти в сфере политики, экономики и межэтнических отношений, а также выяснению результатов и последствий реформаторской деятельности. Автором разработана периодизация общественно-политических преобразований в Чехословакии после «бархатной революции», которая связана с сотрудничеством между основными органами государственной власти, в частности, между президентом и парламентом. Определено значение чехо-словацких переговоров на уровне федерации и отдельных республик для течения процессов реформирования, рассматривается влияние политического кризиса на раздел чехословацкой федерации. Рассматривается значение деятельности федерального парламента по законодательному оформлению реформирования достижений в основных сферах внутривнутриполитической жизни страны..

Ключевые слова: Чехословакия, федерация, люстрация внутривнутриполитические реформы, постсоциалистические государства, Вацлав Гавел.

SUMMARY

Baka V.O. Sociopolitical changes in Czechoslovakia and its disintegration (December 1989 – 1992). – Presented as manuscript.

Dissertation for a candidate degree in history, speciality 07.00.02. – World history. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2016.

The thesis explains the socio-political changes in Czechoslovakia starting from the end of the active phase of the “velvet revolution” and until the demise of the Czechoslovakian federation. A special attention is dedicated to the process of legislative preparation for the peaceful separation of the Czechoslovak federation into the Czech Republic and the Slovak Republic. The thesis provides a systematic analysis of the main directions, forms, and methods of the reformists' activities in the political, economic, and multiethnic relations in the period of democratic transformation of the Czech society.

After the end of the “velvet revolution” in 1989, Czechoslovakia faced the problem of conducting a set of reforms aimed at the construction of a democratic society within a very short time. The thesis defines the complex of the causes that stimulated a parliamentary crisis in the country which gradually evolved into a constitutional. The author claims the socialistic Constitution and the Constitutional Law #143 to be among the causes which complicated not only the transformational activities, but also the czech-slovakian dialogue. The thesis justifies an opinion that the main changes in the Czechoslovakian internal politics were: the establishment of a multiparty system and a network of NGOs; the holding of free parliamentary elections in 1990 and 1992; the elimination of the system of National Committees; the introduction of local self-government; the establishment of the Constitutional Court; the elimination of the monopoly of the Communist Party of Czechoslovakia, the Socialist Security Service, and the censorship; the introduction of the lustration process and the adoption of restitution legislation.

The author analyzes the active attempts of the Czechoslovak political elite to find an ideal political model for the state system that would be acceptable for both the Czechs and Slovaks between 1989-1992. The paper analyzes the activities of the federal parliament aimed at the legislation of reformists' achievements in the main areas of the internal socio-political life of the country. The thesis defines the role of the czech-slovakian negotiations at the federal and inter-state level for the reformation process. The author states that the main aim in the area of economic was the transformation of the economy into the market-oriented model. Different scenarios of administrative command economy are being analyzed. The work emphasizes the holistic understanding of the ethnic processes, which involved not only the titular nations — Czechs and Slovaks, but also the ethnic minorities, such as the Moravians, Hungarians, Ukrainians, Gypsies.

The author develops a periodization of the socio-political change in the Czechoslovakia after the “velvet revolution” which was related to the cooperation between the main public authorities, in particular, between the president and the parliament.

Keywords: Czechoslovakia, federation, lustration, domestic reforms, the post-socialist states, Václav Havel.